

Анотація

Мішин С. І. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умова демократичних змін. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії, спеціальність 052 - політологія. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Сучасний етап розвитку української державності робить актуальним вивчення місцевого самоврядування як однієї з фундаментальних основ демократичної системи управління і необхідного елементу сучасного суспільного устрою. Без повноцінного і ефективного місцевого самоврядування Україна не може бути демократичною правовою державою. Особливу важливість і суспільне значення сьогодні набуває питання про характер взаємин між державою та органами місцевого самоврядування, який стає в нових умовах не тільки предметом наукових дискусій, а й питанням реальної політичної практики.

Сьогодні в нас є можливість спостерігати складний процес інституціоналізації нової для України моделі взаємовідносин в системі «влада - місцеве самоврядування - громадянське суспільство». Це обумовлює актуальність тематики даної роботи. Поглибленого об'єктивного осмислення потребує суспільно-політична реальність місцевого самоврядування в Україні, визначення місця і ролі місцевого самоврядування в системі взаємодії влади і суспільства. Актуальним представляється концептуальне осмислення різноманітних форм місцевого самоврядування, вивчення соціальної практики місцевого самоврядування, узагальнення його історичної конкретики, аналіз специфічних рис, можливостей розвитку, які перебувають в залежності від історичних і соціальних передумов, сприяють оновленню наукового знання і уточненню теорій, що інтерпретують проблеми соціально-політичного регулювання. Актуальним залишається і

науковий аналіз проблемної ситуації, щодо протиріччя між об'єктивною необхідністю місцевого самоврядування та рівнем соціальної активності населення.

Метою дисертаційного дослідження є визначення концептуального забезпечення, напрямків, методів та ресурсів реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умови демократичних змін. Об'єктом дослідження є місцеве самоврядування. Предметом дослідження є реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умови демократичних змін.

В дослідженні представлено бачення реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умови демократичних змін. Аналіз здійснений в рамках політичної науки та направлений на вивчення взаємозумовленості розвитку місцевого самоврядування та громадянського суспільства як інститутів, які сприяють демократизації сучасної України.

В роботі застосовано результати нових даних соціологічних досліджень з проблем активізації громадянської та суспільно-політичної активності населення, їх участі у місцевому самоврядуванні та інститутах громадянського суспільства, сформованих і діючих на територіях місцевого самоврядування.

Пропонуються методологічні походи дослідження даної проблеми на основі аналізу соціально-політичного досвіду України, які доповнюють наукові уявлення про державний та політичний вплив на розвиток місцевого самоврядування і громадянського суспільства в позитивному і негативному відношенні.

В роботі представлений також інструментарій, який може бути використаний при аналізі різних форм консолідації інститутів громадянського суспільства з інститутом місцевого самоврядування, технологій їх взаємодії, підвищення рівня політичної культури населення щодо залучення його до активної участі життя місцевої громади.

Запропоновано нову модель системи місцевого самоврядування «технологічну», яка заснована на забезпеченні новітніх соціальних технологічних процесів, що відбуваються в суспільстві та державі. Визначено, що головною умовою формування такої моделі є наявність ресурсу, відбувається зміна розуміння простору та території в рамках самоврядування, змінюються форми політичної та соціальної поведінки, самоорганізації, засоби прийняття рішень та тип взаємодії між органами місцевого самоврядування, громадянами та органами державної влади тягне за собою створення «розумних» містечок, територій та просторів та повну зміну форм управління, організації та самоорганізації.

Представлено положення щодо застосування підходу в системі місцевого самоврядування до вдосконалення послуг та більшої підзвітності перед громадянами – це управління продуктивністю, яке дає можливість демонструвати та вдосконалювати свої послуги з позиції результативності та ефективності та яким чином ці послуги впливають на життя громадян.

Обґрунтовано думку про необхідність розробки концепції реінтеграції, яка повинна стати складовою всіх реформ української держави та суспільства. Концепція повинна включати впровадження системи управління просторовим розвитком та управління на макрорегіональному рівні; створення та запровадження моделі міжрегіональної співпраці та кооперації областей України; подолання регіональної самозамкненості та формування єдиного економічного, інформаційного та соціокультурного простору тощо.

В роботі проаналізовано та доповнено концептуальні та методологічні засади розуміння таких категорій, як «самоврядування», «місцева влада», «місцеве самоврядування», «місцева громада», «місцеве управління», «системи місцевого самоврядування».

Доведено необхідність застосування в створенні моделі місцевого самоврядування теорії поляризованого розвитку та принципу кумулятивної причинності в якості як обґрунтування нерівномірності територіального розвитку громад. Ці теорії забезпечують об'єктивне визначення економічних

ресурсів спроможності громади. Увага акцентується на місці концентрації виробництв та на визначенні пропульсивних напрямків інвестування.

В дисертаційному дослідженні представлено визначення системи місцевого самоврядування і обґрунтовано думку, що воно не може розглядатися поза політичного простору. Реформа, яка зараз відбувається та реалізація нових норм закону пов'язана з необхідністю чіткого розмежування повноважень між різними рівнями влади, насамперед державної влади суб'єктів та органами місцевого самоврядування, структурних перетворень системи місцевого самоврядування та уніфікації структури органів місцевого самоврядування, розробки чіткої системи взаємодії регіональної та місцевої влади.

Робота містить визначення та описання траєкторії реформування системи місцевого самоврядування в аспекті демократичної парадигми, новітніх форм демократичності та відкритості. Проаналізовано розуміння природи та призначення системи місцевого самоврядування, яка визнана найважливішим елементом політичного простору системи, від ефективності діяльності якої залежить демократичність, стабільність та рівень конфліктності суспільно-політичної ситуації в суспільстві.

Доведено залежність організації місцевого самоврядування від моделювання політичного простору. Визначено, що політичний простір в аспекті реформування системи місцевого самоврядування постає своєрідним динамічним полем взаємодій, подій, політичних вимірів, факторами розвитку при цьому виступають політичні атрактори, що є орієнтирами життєустрою індивідів та спільностей та спрямовують процес формування параметрів політичного порядку на всіх організаційних рівнях соціально-політичного. У цьому контексті мета місцевого самоврядування має визначатися, виходячи з потреб та можливостей політичної самоорганізації.

Обґрунтовано положення про необхідність застосування просторово-територіального підходу до створення місцевих громад. Визначено, що аспект територіальності в політиці сьогодні виступає в якості особливої

моделі поведінки різних політичних суб'єктів. Доведено існування безпосереднього зв'язку між місцем та типом політичної поведінки, і відповідно, з визначенням системи місцевого самоврядування. Метою стає засвоєння простору та контроль за ним. Параметрами територіальності можуть бути інституційні або неформальні фактори (розташування та почуття місця). Це має важливе політичне практичне та теоретичне значення.

Проведено систематизацію видів та критеріїв спроможності об'єднаної територіальної громади, як умови для об'єднання громад. Аналіз типів спроможності дав можливість визначити, що не слід ототожнювати територіальну громаду та об'єднану громаду, тому, що саме за критеріями спроможності територіальна громада може забезпечувати якісне та комфортне життя своїх мешканців не поєднуючись з іншими громадами.

Практичне значення отриманих здобувачем результатів дослідження в тому, що воно може бути використане в роботі органів влади щодо підтримки розвитку інститутів місцевого самоврядування та громадянського суспільства на територіях громад, надання допомоги щодо створення умов для реалізації потенціалу місцевих громад. Результати дослідження можуть бути використані також для розробки навчально-методичних посібників, навчальних курсів для здобувачів вищої освіти профільних спеціальностей, а також курсів підвищення кваліфікації для посадових осіб органів місцевого самоврядування, активу місцевих громад з питань взаємодії органів влади з населенням.

Рекомендації щодо вдосконалення механізмів підтримки розвитку громадських та суспільно-політичних ініціатив і проектів населення можуть бути враховані в організаційній діяльності органів місцевого самоврядування, в їх роботі щодо взаємодії з населенням, підвищення його інтересу і відповідальності за результати свого розвитку.

Визначено, що одним з головних завдань місцевого самоврядування є підвищення результативності своєї діяльності та ефективного використання матеріальних, інтелектуальних, духовних ресурсів. Обґрунтовано, що органи

місцевого самоврядування відіграють ключову роль в формуванні умов та мотивації для того, щоб прискорювати процес інвестування в свої територіально-просторові межі. Слід акцентувати увагу на активізації бізнесових структур, на підтримці малого бізнесу, на створенні комунікаційної інфраструктури. І безумовно, найвищою цінністю постає саме людський потенціал, який постає елементом економічної політики територій.

Щодо факторів, які, навпаки, обмежують перспективний розвиток місцевого самоврядування, то тут мова йде про взаємовідносини між органами місцевого самоврядування і безпосередньо населенням. На жаль, слід констатувати факт, що населення не має чіткого розуміння щодо то функціонального призначення та діяльності системи місцевого самоврядування.

Одним з ключових факторів ефективності системи місцевого самоврядування є соціальна політична активність населення. Саме її рівень безпосередньо впливає на вирішення соціально значущих завдань громади.

Важливим інструментом оптимізації системи місцевого самоврядування є наявність відкритої інформації та відкритих обговорень проектних видів діяльності. Це сприяє відкритості, ясності, доступності, інформації та підзвітності. Цей процес йде, але на рівні місцевих громад – з значними труднощами, які пов'язані, у більшості випадків, саме з людським фактором, корумпованістю, відсутністю професіоналізму.

Визначено, що підвищення ефективності модернізаційних процесів місцевого самоврядування залежить від рівня кореляції між прийняттям загальних державних рішень та діяльністю конкретних місцевих спільнот. Це проявляється в практичній реалізації ідей, проектів, в урахуванні особливих потреб та переваг місцевого населення.

Щодо засобів вимірювання ефективності діяльності системи місцевого самоврядування то пропоную одним з головних критеріїв вважати саме час, який потрібен для надання послуги, переміщення і т.п (за досвідом США).

Крім того, пропоную скористатися досвідом Польщі і створити «Систему аналітики місцевого самоврядування», де відбувається накопичення інформації, яка знаходиться у відкритому доступі. Ця інформація повинна містити статистичні та динамічні індикатори за такими напрямками: витрати, результати, час витрачений на цю послугу, умови стратегічного розвитку, показники сталого розвитку та можливість висловити свою думку щодо цієї інформації.

Загалом, важливим також є закріплення умов та гарантій передачі повноважень держави місцевому самоврядуванню. Слід встановити чіткі правила розмежування компетенції держави та місцевого самоврядування. Зокрема, визначити сфери, у яких місцевому самоврядуванню забороняється приймати рішення, бо це виключна компетенція держави: питання оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності; питання державної безпеки і захисту державного кордону України; ядерної та радіаційної безпеки; державного фінансового аудиту, державного контролю, митної справи, оподаткування тощо. Прийняття рішень з цих питань буде означати про вихід за межі своїх повноважень і незаконне втручання у сферу компетенції державних органів влади. Також необхідно, щоб повноваження місцевому самоврядуванню надавалися тільки на підставі закону, за принципом субсидіарності та за умови належного забезпечення фінансами.

Загалом, щодо проблеми місцевого самоврядування, то можна визначити ще асиметрію простору, деградацію та не відновлення місцевих еліт, руйнування інституційного середовища. При вирішенні завдань з реформування системи місцевого самоврядування, відправною точкою перетворень повинен бути облік правових і соціально-економічних пріоритетів, які б відповідали культурним, історичним і соціальним традиціям українського суспільства.

Обґрунтовано, що саме становлення громадянського суспільства і місцевого самоврядування - це два важливих процеси, які йдуть паралельно та протікають в одному загальному руслі. Якщо в масштабах держави, то

коли ми оцінюємо рівень громадянськості населення, то на місцевому рівні маємо справу з місцевою громадою (територіальною громадою) як суб'єктом громадянського суспільства, що володіє правом і, головне, - здатністю до самоврядування.

Ключові слова: демократія, самоврядування, місцеве самоврядування, місцева громада, територіальна громада, спроможність, ефективність, самоорганізація, народовладдя, держава, суспільство, взаємодія держави та суспільства, громадянське суспільство, територія, політичний простір, просторове планування.

Summary

Mishyn S.I. Reforming the system of local self-government in Ukraine as a condition for democratic change. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, specialty 052 – Politology. National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2021.

The current stage of development of Ukrainian statehood makes relevant the study of local self-government as one of the fundamental foundations of a democratic system of government and a necessary element of modern social order. Without full and effective local self-government, Ukraine cannot be a democratic state governed by the rule of law. Of particular importance and social significance today is the question of the nature of the relationship between the state and local governments, which in the new environment is becoming not only the subject of scientific debate, but also a matter of real political practice. Today we have the opportunity to observe a complex process of institutionalization of a new model of relations for Ukraine in the system "power - local government - civil society." This determines the relevance of the subject of this work. The socio-political reality of local self-government in Ukraine, the definition of the place and role of local self-

government in the system of interaction between government and society need in-depth objective understanding. Conceptual comprehension of various forms of local self-government, study of social practice of local self-government, generalization of its historical concreteness, analysis of specific features, possibilities of development which are depending on historical and social preconditions, promote updating of scientific knowledge and specification of theories interpreting problems are relevant. political regulation. The scientific analysis of the problem situation regarding the contradiction between the objective necessity of local self-government and the level of social activity of the population remains relevant.

The study presents the vision of reforming the system of local self-government in Ukraine as a condition for democratic change. The analysis is carried out within the framework of political science and is aimed at studying the interdependence of the development of local self-government and civil society as institutions that contribute to the democratization of modern Ukraine.

The purpose of the dissertation research is to determine the conceptual support, directions, methods and resources of reforming the system of local self-government in Ukraine as a condition for democratic change. The object of research is local self-government. The subject of the research is the reform of the system of local self-government in Ukraine as a condition for democratic change.

The results of new data of sociological researches on problems of activation of civil and social and political activity of the population, their participation in local government and institutes of civil society, formed and operating in the territories of municipalities are applied in the work.

Methodological approaches of research of this problem on the basis of the analysis of social and political experience of Ukraine which supplement scientific representations about the state and political influence on development of local government and civil society in the positive and negative relation are offered.

The paper also presents tools that can be used in the analysis of various forms of consolidation of civil society institutions with the institution of local self-

government, technologies of their interaction, raising the level of political culture of the population to involve it in active participation of local community.

A new model of the system of local self-government "technological" is proposed, which is based on the provision of the latest social technological processes taking place in society and the state. It is determined that the main condition for the formation of such a model is the availability of resources, there is a change in understanding of space and territory within self-government, changing forms of political and social behavior, self-organization, decision-making and type of interaction between local governments, citizens and public authorities. a creation of "smart" towns, territories and spaces and a complete change of forms of management, organization and self-organization.

Provisions are presented for the application of the local government approach to improving services and greater accountability to citizens - this is productivity management, which allows you to demonstrate and improve their services in terms of effectiveness and efficiency and how these services affect the lives of citizens.

The opinion on the need to develop a concept of reintegration, which should be part of all reforms of the Ukrainian state and society, is substantiated. The concept should include the implementation of a spatial development management system and management at the macro-regional level; creation and implementation of a model of interregional cooperation and cooperation of regions of Ukraine; overcoming regional self-isolation and forming a single economic, informational and socio-cultural space, etc.

The paper analyzes and supplements the conceptual and methodological principles of understanding such categories as "self-government", "local government", "local self-government", "local community", "local government", "local self-government systems".

The necessity of applying the theory of polarized development and the principle of cumulative causality as a substantiation of the unevenness of territorial development of communities in the creation of the model of local self -

government is proved. These theories provide an objective definition of the economic resources of a community's capacity. Attention is focused on the place of concentration of production and on the definition of propulsive areas of investment.

The dissertation research presents the definition of the system of local self-government and substantiates the opinion that it cannot be considered outside the political space. The ongoing reform and implementation of new provisions of the law is related to the need for a clear division of powers between different levels of government, especially state power of entities and local governments, structural changes in local government and unification of local government, development of a clear system of interaction regional and local authorities.

The work contains the definition and description of the trajectory of reforming the system of local self-government in terms of the democratic paradigm, the latest forms of democracy and openness. The understanding of the nature and purpose of the system of local self-government, which is recognized as the most important element of the political space of the system, on the effectiveness of which depends democracy, stability and level of conflict of socio-political situation in society.

The dependence of the organization of local self-government on modeling of political space is proved. It is determined that the political space in terms of reforming the system of local self-government is a kind of dynamic field of interactions, events, political dimensions, development factors are political attractors, which are guidelines for individuals and communities and guide the process of forming political order at all organizational levels. political. In this context, the goal of local self-government should be determined based on the needs and capabilities of political self-organization.

The provision on the need to apply a spatial-territorial approach to the creation of local communities is substantiated. It is determined that the aspect of territoriality in politics today acts as a special model of behavior of various political actors. The existence of a direct connection between place and type of

political behavior and, accordingly, with the definition of the system of local self-government is proved. The goal is to master the space and control it. The parameters of territoriality can be institutional or informal factors (location and sense of place). This has important political, practical and theoretical significance.

Systematization of types and criteria of capacity of the united territorial community as conditions for association of communities is carried out. The analysis of the types of capacity made it possible to determine that the territorial community and the united community should not be equated, because it is the criteria of capacity that the territorial community can provide a quality and comfortable life for its residents without merging with other communities.

The practical significance of the research results obtained by the applicant is that it can be used in the work of authorities to support the development of local government and civil society in communities, assistance in creating conditions for the realization of the potential of local communities. The results of the study can also be used to develop textbooks, training courses for higher education professionals, as well as refresher courses for local government officials, the asset of local communities on the interaction of government with the population.

Recommendations for improving mechanisms to support the development of public and socio-political initiatives and projects of the population can be taken into account in the organizational activities of local governments, in their work on interaction with the population, increasing its interest and responsibility for the results of their development.

It is determined that one of the main tasks of local self-government is to increase the effectiveness of its activities and the effective use of material, intellectual, spiritual resources. It is substantiated that local governments play a key role in shaping the conditions and motivation to accelerate the process of investing in their territorial and spatial boundaries. Emphasis should be placed on activating business structures, supporting small businesses, and creating a communication infrastructure. And, of course, the highest value is the human potential, which is an element of economic policy of the territories.

Regarding the factors that, on the contrary, limit the long-term development of local self-government, we are talking about the relationship between local governments and the population itself. Unfortunately, it should be noted that the population does not have a clear understanding of the functional purpose and activities of the local government.

One of the key factors in the effectiveness of the local self-government system is the social and political activity of the population. It is its level that directly influences the solution of socially significant tasks of the community.

An important tool for optimizing the system of local self-government is the availability of open information and open discussions of project activities. This promotes openness, clarity, accessibility, information and accountability. This process is underway, but at the level of local communities - with significant difficulties, which are associated, in most cases, with the human factor, corruption, lack of professionalism.

It is determined that increasing the efficiency of modernization processes of local self-government depends on the level of correlation between general government decision-making and the activities of specific local communities. This is manifested in the practical implementation of ideas, projects, taking into account the special needs and preferences of the local population.

As for the means of measuring the effectiveness of the local government system, one of the main criteria is to consider the time required to provide services, relocation, etc. (according to the US experience). In addition, I propose to use the experience of Poland and create a "System of local government analysis", where there is an accumulation of information that is publicly available. This information should include statistical and dynamic indicators in the following areas: costs, results, time spent on this service, conditions of strategic development, indicators of sustainable development and the opportunity to express their views on this information.

In general, it is also important to establish conditions and guarantees for the transfer of state powers to local self-government. Clear rules should be established

for delimiting the competence of the state and local self-government. In particular, to identify areas in which local self-government is prohibited from making decisions, because it is the exclusive competence of the state: issues of defense of Ukraine, protection of its sovereignty, territorial integrity and inviolability; issues of state security and protection of the state border of Ukraine; nuclear and radiation safety; state financial audit, state control, customs, taxation, etc. Decision-making on these issues will mean going beyond their powers and illegally interfering in the competence of public authorities. It is also necessary that powers be given to local self-government only on the basis of law, on the principle of subsidiarity and with adequate funding.

In general, regarding the problem of local self-government, it is possible to determine the asymmetry of space, degradation and non-restoration of local elites, destruction of the institutional environment. When solving the tasks of reforming the system of local self-government, the starting point of transformation should be the consideration of legal and socio-economic priorities that would correspond to the cultural, historical and social traditions of Ukrainian society.

It is substantiated that the very formation of civil society and local self-government are two important processes that go in parallel and run in the same direction. If on a national scale, when we evaluate the level of citizenship of the population, then at the local level we are dealing with the local community (territorial community) as a subject of civil society that has the right and, most importantly, the ability to self-government.

Key words: democracy, self-government, local self-government, local community, territorial community, capacity, efficiency, self-organization, democracy, state, society, interaction of state and society, civil society, territory, political space, spatial planning.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Мішин С. (2021) Ефективність діяльності органів регіональної влади та місцевого самоврядування. EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE. 8, 3, 130-138.
2. Мішин С. (2021) Демократичні зміни: критерії та фактори. Політичне життя, 3, 25-31.
3. Мішин С. (2019) Теоретично-методологічні засади реформування системи місцевого самоврядування. Актуальні проблеми політики, 64, 60-77.
4. Мішин С. (2019) Історичне поняття місцевого самоврядування. Актуальні проблеми політики, 63, 60-77.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Вітман К., Мішин С. Довіра та можливі механізми її зміцнення в суспільстві (2021) Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 1st international scientific and practical conference. Spc —sci-conf.com.ua. Kharkiv, Ukraine. Pp. 774-778.
2. Мішин С. (2021) Характеристика моделей організації місцевого самоврядування. European scientific discussions. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy, Pp. 253-259. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyaeuropean-scientific-discussions-12-14-sentyabrya-2021-goda-rim-italiya-arhiv/>.
3. Мішин С. (2021) Критерії ефективності органів місцевого самоврядування. Друга Міжнародна науково-практична конференція Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv,

Ukraine. Pp. 452-456. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyatopical-issues-of-modern-science-society-and-education-5-7-sentyabrya-2021-godaharkov-ukraina-arhiv/>.

4. Мішин С. (2021) Методологія дослідження місцевого самоврядування. III Международная научно-практическая конференция Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. Pp. 348-353. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyamodern-directions-of-scientific-research-development-1-3-sentyabrya-2021-godachikago-ssha-arhiv/>.

5. Мішин С. (2021) Парадигми демократичних змін. The 2 nd International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects» (September 15-17, 2021) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan, 353-358. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyascience-innovations-and-education-problems-and-prospects-15-17-sentyabrya-2021-goda-tokio-yaponiya-arhiv/>.